

A KÖNYVTÁRAK TÖRTÉNETE.

A nagy könyvgyűjteményeket holt kincsek tárházának szokták tartani, főként azok, akik sohasem kaptak kedvet arra, hogy e szellemi kincstárakkal közelebbről is megismerkedjenek. Valóban, a nagy közkönyvtárakbar ezrével vannak könyvek, amelyek éveken, vagy éppen évtizedeken át legfőleg csak a nagytakarítás alkalmával kerülnek kézbe. De minden tudomány fejlődésének történetében meg lehet állapítani azt, hogy egy-egy részletkérdésnek a megoldása évtizedekig sem foglalkoztatott senkit, míg végül akadt valaki, aki érdeklődött e részletkérdés után, s oly dolognak jött a nyitjára, amellyel azután hatalmas lendületet adott az egész tudományágnak. Ezért nagy értékek a könyvtáraknak perlepte könyvei is.

Az élő szó tovaröpöppen, ami megmarad belőle, csak emlék, mindig attól függ igaz értéke, hogy mekkora hatást tett a hallgatóra. És ha szájról-szájra száll csak a tudás, ha egyik nemzedék a másiktól veszi át, néha teljesen elveszíti eredetét és mélyen szántó hatásról szó sem lehet. Még alig zárult be a beszédés ajak, amely bölcsességet hirdet, vagy tudományt terjeszt, még jóformán nem múlt el és már feledés és ferdítés a sorsa. Örökké él és soha meg nem szűnik hatása az írott szónak, a nyomtatott betűnek. Látszólag néma és halott, de valójában hatalmasabb és erősebb, igazabb és mélyebb hatású mindennél, ami él és lélezkik.

Az évszázadok vihara nyomtalanul száguld el fölöttük, és amikor beszél és szól hozzánk, annyira friss, eleven és étellel teljes, hogy azt hisszük, ma születt meg. Így rázza le magáról a könyv azokat a korlátokat, amelyek időhöz és térséghez kötik, és diadalmasan lenyűgözi őket. A könyvnek köszönhetjük csupán, ha elmúlt évszázadok előtt megtörtént események úgy kerülnek elénk, mintha mi magunk is részesei lettünk volna azoknak a küzdelmeknek, harcoknak, szenvedéseknek, amelyek bizonyos időket és korokat annyira jellemeznek. Nemzedékek és népek tűnnek el, a világtörténet rengeteg színpada elnyeli őket, ami ben-

nük élő volt, porrá és hamuvá válik, de hatalmasan és elpusztíthatatlanul megmarad mindaz amit alkottak, amiért küzdöttek, ha írott betű, könyv őrzi meg alkotásaikat. És amit élénk tár a könyv, a nyomtatott betű, ez az alapja, biztos és szilárd alapja, minden további haladásunknak és kutatásunknak. Nincsen a tudás mérhetetlen birodalmának olyan területe, amely elszigetelten önmagában állva továbbfejlődhetnék anélkül, hogy ne kapcsolódnék a múltba, és ne keresné a múlt gyökerében további fejlődését. A haladás épp oly kevésbé tűr meg ugrásokat, mint maga a természet. Azok a fölfedezések, amelyek napjainkban néha úgy hatnak, mint a villámcsapás, váratlanul, azok is csak látszólagosan váratlanok. Kutató szem és alapos tudás megtalálja a múlttal való kapcsolatot. És aki csak a jelennek élve nem keresi a múltat, úgy jár mint a kertész, aki levágott virággal ékesíti kertjét. Még le sem szállott az est, és hervadt, lankadt lomb szánalmas képét mutatja a még reggel virággal ékes kert. És azért a tudás, a fölfedezések birodalmában sem haladhatunk a múltnak alapos, biztos tudása és kutatása nélkül. Ez a kutatás megtermékenyíti az értelmet és a lelket. Szerénnyé és alázatossá teszi azokat, akik már sikert tudnak fölmutatni és akik a múlt tapasztalati nyomán megértik, hogy elődeik fárasztó és nehéz munkája könnyítette meg csupán az ő sikereiket is.

Amikor az antik szellem évszázados álmából új életre kelt és megszabadította a középkor merevségéből a szellemeket, akkor nem az építéset hatalmas szépsége eszközölte e csodát, nem a ragyogó fehérségű márványszobrok, hanem a porból és feledésből előszedett könyvek! Az emberi szellem minden ereje és hatalma itt a legnagyobb, a legmélyebben járó. Mi más volna különben a magyarázata annak, hogy épp annyi szeretetben és gyűlöletben volt része, mint magának az embernek? Csak a könyv beszélhet annyi üldözésről, megvetésről, szenvedésről, égő máglyáról, mint az ember. De csak ő

szólhat hozzánk annyi igaz és mély-séges szeretetről is. A világ legrégibb könyvében, egy papirus tekercsen ír-ván vagyon: „Az ember mindig hordja magánál és buzgón olvassa... Mert jobb az ember lelkének, min-deneknél a világon: a könyv...”

Ezt a szempontot kell szem előtt tartanunk első sorban, mikor a könyv-tárak értékével és valódi hatásával foglalkozni akarunk. Nem volt meg-örízve az idő és a kor viszontagsá-gaitól a könyv még akkor sem, ami-kor könyvtárakba gyűjtötték és ami-kor Gutenberg nagyesszé találmánya a sokszorosítást is lehetővé tette. Mert már abban az időben is hallunk könyvtár pusztításról, amikor a könyvnyomatást és a könyvterjesz-tést alig ismerték.

411-ben Athén piacán rendezték az első nyilvános könyvégetést, amikor Protagoras szofista könyveit és írá-sait elégették. Ez volt az első, amely-ről tudomásunk van, de ez az ese-mber csak első szeme a láncnak. Kö-vetik csaknem szakadatlan sorrend-ben a többiek is. Vallási türelmetlen-ség, politikai pártoskodás, korlátolt-ság, a barbár műveletlenség szemben a fölvilágosodott, mindjobban ter-jedő műveltséggel.

Néha a könyv elleni gyűlölség ha-talmas lángot vet, amely elham-vasztja évszázadok fárasztó munkás-ságát. Így hamvadt el Leó császár intézkedése folytán a nagy *konstanti-nápolyi könyvtár*, amelynek főlegeté-sét maga a császár végignézte, és nem elégedett meg a könyvek tönkre-tételével, hanem még annak a tizen-két tudósnak halálát is követelte, akik a könyvtár őrzetével voltak megbízva. Ez valószínűleg csak ha-gyomány, bárha a könyvtár pusztu-lása bizonyos és kimondhatatlanul nagy a veszteség, amely ebből az em-beriségre háramlott.

Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy a könyv minden tekintetben vé-delmet talál, amint könyvtárba ke-rül. Példa az ellenkezőre, éppen a konstantinápolyi könyvtár esete. De az antik-irodalom mégis csak rom-jaiban maradt ránk, annak a renge-teg sok könyvtárnak ellenére, ame-lyek létezéséről tudomásunk van. Ta-citus írásainak örök fönmaradást akart biztosítani a császár, amikor birodalmában úgy intézkedett, hogy mindenik könyvtárban meg kellett

lenniök ezeknek az írásoknak. Mi-lyen mérhetetlenül sok mű veszett el a középkorban nyomtalanul, noha tudjuk, hogy voltak akkor világhírű könyvtáraik, első sorban a *fuldai*, amely egyesítette azokat a könyveket és írásokat, amelyeket valaha bárhol a világon megírtak. Abból a nagy-nehezen megmentett néhány műből hogyan következtethetnénk az egy-kori gazdagságra és fényre? És ez a sors sajnos sokkal inkább a könyv-tárak általános sorsa, mint a kivéte-lek. Ha nem pusztította el tűzvész, rablás, az ellenség, akkor a tudatlan-ságnak, a nemtörődömségnek lett áldo-zata. És végül mégis csak a könyv-táraknak köszönhetjük, ha a könyvek épségben tartásáról beszélünk. Már azzal is, hogy kiveszik a könyvet a mindennapi élet zajából és forgata-gából, ezer veszélytől mentik meg. A könyv, amely könyvtárban pihen, nem érzi az idők forgatagát, a divat és irányok változását. Amíg az egyes ember tulajdona, könnyen elhanyag-odik; a könyvtár védelmében nyu-godtan bevárhatja sorsát. Itt révbe jutott. Nem állíthatjuk, hogy biztos és nyugodalmas révbe, de mégis csak révbe. És minél többen vannak együtt, minél számosabban, annál nagyobb az erejük és hatalmuk. Úgy vagyunk vele, mint a vesszőkkel. Egymagában nincsen ereje, de egy kö-tegben nem törhetjük könnyen meg erejüket. Egyesülésben rejlik az erő. A világhírű *cserépkönyvtár* nélkül, amelyet *Asurbanipál* gyűjtött össze, ugyan mit tudnánk ma a rombadúlt Asszir és Babilon történetéből? Az emberiség műveltségének bölcsője pi-hen ott, és mi ebből az ősi tudásból és műveltségből jóformán semmit sem menthettünk volna meg, ha ezt a könyvtárat nem ismerhettük volna. Az ókori könyvtárak papirus te-kercei a világ minden tájékára hul-lottak szét. A középkorban a papirus-tekercs helyébe a *kodeksz* lép. A ko-dekszek pergamen papírosból készül-tek, erős lánccal, sőt vaslánc tartja össze lapjait, és becsesebb volt min-den aranyból és ezüstből. A klastro-mokban úgy őrizték, mint a szent-séget, és valóban csak ezeknek az írott kodekszeknek köszönjük tudá-sunk és mai műveltségünk nagyré-sztét. És ezek a középkori könyvtá-rak még akkor is hűségesen ottthont adtak a könyveknek és írásoknak,

amikor tudták, hogy a haladás és a kutatás a könyvek tartalmán már erős csorbát ütött. Pedig még az ilyen műveknek is ma óriási a hatásuk, ami abból is kitűnik, hogy bár látszólag a régi írások tartalma túlhaladott és idejét múlta, arannyal, ezüsttel megfizetünk érte, hogy az ilyen ókori és középkori könyvek birtokába juthassunk. Ma a könyvtárak legbecsebb és legértékesebb darabjai az ilyen régi írott munkák, amelyek még a könyvnyomtatás előtti időből valók.

Igy elmondhatjuk bátran, hogy a könyvtár igazi kincsesháza mindannak, amit az emberi szellem alkotott és írásban megörökített. De nem olyan kincsesháza a tudásnak, mint a drágaságokkal megrakott kincstár, amely zsugori módon megközelíthetetlen az idegennek, az avatatlanak, de amely kincstár tudatában van annak, hogy éppen abban áll nagy gazdagsága, hogy minél többen keresik, minél többen méritenek belőle, annál nagyobbá, értékesebbé válik. Ahol a könyvtár iránt való tisztelet és szeretet megvan, ott terjed a tudás, a műveltség, a fölvilágosodás lobogó fénye és legyűri, megtöri a sötét tudatlanságot, előítéletet, balhítet, babonát. Az első *Ptolemeusok Alekszandriában* létesítik az első könyvtárat. Összeszedik az egész világból a könyveket és megalapítói lesznek ezzel nemcsak a Kelet felé terjedő tudománynak, hanem magának a könyvkereskedésnek is, ami abban az időben egészen új meglepő területre vitte az emberiséget. A Kelet és a Nyugat üzletemberei találkoznak ebben a törekvésben és a *Medicieik*, a nagy *Cosimo*, épp úgy mint *Lörinc*, nehéz aranypénzzel fizetik meg a könyveket, hogy könyvtárba gyűjtsék és közérdeket szolgáljanak vele, hogy tudást, ismeretet adjanak népüknek és ezzel *Firensét* a tudós világ középpontjává teszik. Az új Róma szellemének kútforrását itt találjuk meg. Meghódítja ez a szellem egész Itáliát, beragyogja a *Medicieik* tágabb értelemben vett hazáját és Olaszországon át útat nyit magának egész Európába.

A példa hat. Utána *Németországban* a választó fejedelmek nagylelkűsége teszi lehetővé, hogy könyvtárak létesülnek és megszületik a

Palatina, az összes német könyvtárak anyja. Kísugárzik ennek a könyvtárnak hatása *Heidelbergáig* és a könyvtárnak köszönheti *Heidelberg*, hogy ott alakul a legkiválóbb német egyetemek egyike, még ma is bizonyos ágában a tudománynak eddig nem szárnyalta túl újabb és gazdagabb egyetem sem.

Benedek-rendiek első világhírre emelkedett könyvtárának körülbelül a tizenhetedik században új otthont építenek *Párisban*. Ennek a könyvtárnak emelkedése és fejlődése szinte hihetetlen arányú lesz. Tudósok és könyvbúvárok olyan forrásmunkák után dolgozhatnak, amelyek örökbecsűek maradnak mindaddig, amíg a tudomány tudomány marad.

A világhírű könyvtárak történelmi sorrendjében *Göttinga* következik, amelynek megalapítója *Münchhausen báró* alapítása után a következőket írja Londonba: Azt hiszem, most olyan nagyfontosságú esemény előtt állunk, amelyről még késő századok után is meg fognak emlékezni. Ilyen könyvtár, amely ennyire gazdag és nagyarányú, még eddig a mi országunkban nem volt. És ez után a könyvtár után létesül a világhírű *göttingeni* egyetem. *Humboldt* szavai szerint, csak éppen könyvtárának tulajdoníthatja *Göttingen* első sorban világhírét.

Hol tudnók ezt a sorozatot befejezni? Elmondhatjuk egész nyugodtan, hogy a könyvtárak rendeltetése még sokkal nagyobb, mélyebben járó és fontosabb, mint az iskoláé. Ami ott a tanítói katedrán néha izgató, néha túlhaladott, néha egyenesen türehtelen volna, itt a könyv formájában gondolkodásra, elmélyedésre késztet. Itt nincsen türelmetlenség és tendencia. Itt nem állanak a tanítómesterek a nap eseményeinek hatása alatt. Itt nem hajszolják az újítást és nem vetik meg a régít. Nem követelődzőek, mert van ráérő idejük, bevárni azt, amíg órájuk újra üt. Az ő életük örökös. De azért e néma könyvek is résen állanak. És kellő pillanatban csak utána kell nyúlunk, hogy hatalmasan hirdessék jogukat, óva intve arra, hogy ami látszólag feledésbe merült, még nem megvetendő, és ha az idők forgatagja el is akarja sodorni, nem egyszer új eszme, új irány, új élet sarjad a múltból.

Voltak korok, amelyekben *Homer*

árnyékba borult és voltak évszázadok, amikor a népköltészetnek semmi fontosságot nem tulajdonítottak. A népéposz a lomtárba került és egy következő század nagy diadallal kincsesházat talált ugyanebben a költészetben. És amikor a tudományos könyvtárak fontosságáról már nem is vitakozhatunk, semmi sem jellemzi igazabban és mélyebben óriási hatásukat és jelentőségüket, mint az a körülmény, hogy éppen a mi napjainkra esik a világ minden részében a *népkönyvtárak* létesítésének eszméje, amely minden pártos politikai iránytól távol, éppen ezt az eszközt tartja eléggé fontosnak arra, hogy a nép közt tudást, ismeretet, műveltséget terjesszen.

A könyvtárak történetét még eddig meg nem írta senki. Ennek is megvan egészen természetes oka. Minden nemzet a saját könyvtárának megírásánál olyan mélyreható elemzésbe kell hogy bocsátkozzék, ami csaknem lehetetlenné teszi ez óriási anyag földolgozását. Már pedig tudományos szempontból szolgálatot senki sem tesz az ügynek, ha számadatokat halmoz össze. A könyvtárak története közötti kapcsolatot is igen nehéz megtalálni. Nem vizsgál át egyik kor a másikba. Nincs közöttük szoros és szerves összefüggés.

Annyi bizonyos, hogy a nyilvános könyvtárak története ott kezdődik meg, amikor *Medici Cosimo* végrendeletileg intézkedik arról, hogy a firenzei könyvtárat bárki látogathassa és élvezhesse. De azért tudomásunk van arról is, hogy már a negyedik században voltak nyilvános könyvtárak, amelyek látogatása semmi nehézségbe nem ütközött, sőt a római nagy birodalomban alig volt valamire való város, amelynek könyvtára ne lett volna. De még mielőtt rombadől a hatalmas nagy római birodalom, a pusztulás vihara elsöpri mintegy a tudományos könyvtárakat, legalább nem teljesítettek már akkor olyan nagy szolgálatot, aminőre hivatva lettek volna. A szétdőlt könyvtárak a klostromban találnak menedéket. De itt nincsen semmi rendszer, inkább csak a szerencsés véletlen össztalálkozása, ha tudományosan rendszeres egyik-másik klostrombeli könyvtár, és a régi római nyilvános könyvtár és a klostromban őrzött könyvek között igen nehéz

volna megtalálni az összefüggést. Egészen természetes és a dologból önként következik, hogy a kereszténység terjedésével nem lehetett célja a klostrombeli könyvtáraknak a pogány irodalom és műveltség terjesztése. Első sorban ezek a könyvtárak vallási célt szolgáltak. És már nagy türelméről tesz tanuságot az a körülmény, ha megtűrjük és ott-hont adnak a világi munkáknak, ahogy akkor mindazt, ami nem egyházi, hitták. Említsük meg itt is azokat a könyvtárakat, amelyek csaknem világhírré tettek szert. A *Monte-Casinoi* könyvtárat, *Canterbury* és *York* könyvtárait, *Reichenaut*, *Szt.-Gallent*, amelyek már fontosak abból a szempontból is, hogy éppen a könyvtárak révén létesülhettek ott a világhírű iskolák. Nagyban hozzájárul az iskolák kiválóságához az a körülmény is, hogy könyvről éppen másutt ebben az időben nem tudnak és a könyv vonzza, hozza a tudósokat, épp úgy mint a tanulni vágyó ifjúságot. De ezek a könyvtárak a mi szempontunkból és abból a haladásból ítélve, amelyet idők folyamán megtettek, nem teljesítettek akkora szolgálatot, amekkorát teljesíteniök kellett volna. Lakat alatt őrzött könyvek mögül nem terjedhet a fölvilágosodás és annyira becsesek voltak a könyvek, hogy közkinccsé sohasem váltak volna. Idegen vagy avatatlan kezébe nem kerül, féltve őrzik, csaknem rejtegetik a papok és egyháziak. Még *Róbert Sorbonnak* alapítólevelében is ott van a tétel: hogy a könyvtárat csak arravaló méltó férfinak lehet csupán használnia.

A középkor végével, az új kor kezdetével, a renaissance ébredésével új, friss és üdítő szél lehelletét érezzük. A renaissance nemcsak az épületeket és műemlékeket, szobrokat, festményeket menti meg, hanem fölismeri a kultúrtényezőket legfontosabbikat is, a könyvet és megmenteni, összegyűjteni iparkodik őket. A vallási harcok, a katolicizmus és a reformáció küzdelme szükségessé teszi a régi írások föltámasztását. Mindenik vitázó fél saját híveinek akarja a maga igazát bizonyítani és lomtárba, feledésbe került könyvek összegyűjtése szükségessé válik. Mindeniknél a kutatás és elmélyedés volt a jelszó és hol lelték volna meg jobban a forrá-

sát minden tudásunknak, mint a régi könyvekben és írásokban?

Ránknézve éppen ez az idő a legfontosabb. *Corvin Mátyás*, a nagy király, ekkor alapítja meg világhírű könyvtárát *Budán*. Nincsen ma olyan nagy könyvtár széles a világon, ahol ez a körülmény ne volna fontos, említésre méltó. A világhírű *Corvinák* ott ékeskednek minden könyvtárban és boldog akármelyik, amelyik csak egy példányt is a magáénak vallhat belőle. Sajnos, mi ránk ebből a mérhetetlen kincsből csak kevés jutott. A nagy király halála után való zavaros idők nem kedveztek a békés, boldog fejlődésnek. Ellenség zavarta szét, amit egy bölcs és tudós király megteremtett és legföljebb csak az maradt meg számunkra belőle, hogy a világgönyvtárakban is jelentős szerep jutott a magyar könyveknek. Elvitte a török, elszedte tőlünk az osztrák. A bécsi nagy könyvtár és kincstár díszei ma is azok a könyvek, amelyeket már 1460 körül a magunkénak vallhattunk.

Az előkelő családok, nemesek valósi villongása és tudományok pár-

tolása teremti meg a mindjobban terjedő *magánkönyvtárakat*. Az alapító halála után rendszeren végrendeletileg a köznek adja ajándékba, hogy megnagyobbodva, kiegészítve könyvtárrá gyarapodjék. A könyvtár meg lett volna ugyan, amint látjuk ebben az időben is, de hozzáférhetővé ugyancsak nehezen tették. Csak bizonyos kiváltságosoknak, nagy díjak biztosítéka ellenében, állottak nyitva és így igazi rendeltetésüknek egyáltalán nem feleltek meg. A szegények kezében állott a tudomány és azoknak megnehezítették, hogy a könyv áldását élvezhessék. Hasztalanul sürgetik elvéve itt is, ott is, hogy állandó használati díjak lefizetése megnyissa a könyvtárak kapuit, vagy lehetővé tegye a föntartásukat, szigorú intézkedés sem az alapítók, sem az iskola részéről még ekkor tájt nem történik. Valóságos eseményszámba megy az az újítás, amelyről körülbelül a tizenhetedik században van tudomásunk. Az akkori három legnagyobb könyvtár, a *Bodleiana Oxfordban*, az *Angelica Rómában* és az *Ambrosiana Milánóban* megkez-

dik azt az intézkedést, hogy a hétnek bizonyos napjain, bizonyos előre megállapított órákban, a könyvtár kapui megnyílnak!

Sir Thomas Bodley, az első oxfordi könyvtár alapítója és adományozója elrendeli, hogy a könyvtár nyitva lehet, de „ép abból az ismert tapasztalásból, hogy a könyvek kölcsönzés folytán könnyen elkallódnak, szigorúan elrendeli, hogy senkinek a világon, legyen az bárki fia, könyvet a könyvtár kölcsönbe nem adhat“. Ez a szűkkeblű megszorítás ma bár érthetetlen, de akkor szükséges volt.

A második nagy gyűjtemény, amely nyilvános, de nem csupán könyvekre szorítkozik, az, amelyet *Mazarin* bíboros 1643-ban Párisban létesít. Csütörtökön délelőtt nyolctól tizenegyig nyíltak meg a gyűjtemény kapui, már az első héten körülbelül száz ember látogatta. De a politika itt is mint másutt és mint sajnos napjainkban is, elnyeli a tudományt. *Mazarin* száműzetésbe küldi a Fronde politikai pártoskodó szelleme és vele jóidőre megszűnik bölcs intézkedése is. Könyvtára elpusztul, gyűjteménye szétkallódik.

A harmincéves háború borzalmai és vérengzése háttérbe szorítja a szépen fejlődésnek induló tudományt minden országban. Alig van nép, amely nem szenvedne e vallási háború átkától, és csak az a csöndes megalkuvás nyugtathatta meg az embereket, hogy amit el nem pusztítottak a lángok, a rombolás, az, ha ellenség kezére került is, de mégis megmaradt az emberiség közkincsében. Ha a svéd nagy hajók elviszik a német könyvtárak remekeit, az még mindig kisebb baj, hogy Svédországba kell utánuk járni, mintha tűzoszlop jelezte volna helyét a könyvtáraknak és elhamvadt volna minden, amit az emberi szellem alkotott és az emberi türelem összehordott.

Ha a mai modern könyvtár igazi megalkotóját akarjuk keresni, akkor a híres német tudós, *Leibnitznek* személyével kellene tüzetesebben foglalkoznunk. 1600 táján elvállalja a híres *Augusztai egyetemi* könyvtárnak igazgatását *Wolfenbüttelben*. És itt kifejti az ő nézetét miniszterek és fejedelmek jelenlétében. Bátran, őszintén, egyenesen. A könyvtár nem haladhat az eddig járt úton, ha nagy

szolgálatot teljesítsen az emberi haladásnak. Megállás nincsen. Szaporítani állandóan a meglévőt. Közkinccsé tenni mindenkinek, akinek lelkében tudományszomj ég, jó karban tartani amit ajándék vagy beszerzés útján kaphat a könyvtár és állandó tőkével gondoskodni arról, hogy szünet soha be ne állhasson. Természetes, hogy az a fejedelem, aki erre a tisztségre éppen ilyen kiváló tudóst kért meg, tanácsait is megszívelté. Az első esztendőben ezer tallért bocsátott rendelkezésére, a másodikban már kétezret és ez az összeg csorbítatlanul megmaradt körülbelül 1830. tájáig. De amit Leibnitz annyira kért és sürgetett, hogy az épületben legalább egyetlen egy kis szobát fűtsenek és világítsanak, hiábavaló volt. „Ahol hideg van és sötétség honol, ott nem terjed a tudomány . . .“ Ezek az ő szavai. Kétszáz esztendőre volt szükség, hogy megvalósuljon a kiváló tudós óhaj-tása.

1735-ben a *Bibliothek du Roi* kapui is megnyílnak. „*Tous les savants et tous les nations.*“ Ez most már a jelszó. Minden hétfőn és minden pénteken nappal nyitva állanak a termek ajtai. Vele ma is csak a *British múzeum* könyvtára mérkőzhetik, amelyet az 1753. parlament határoz el, de csaknem ötven esztendőre van még szükség, míg kimondják a *köteles példányokról* való rendeletet. Ennek a két könyvtárnak alapítása csak kezdetét jelenti a többieknek, amelyek csaknem szakadatlan sorban következnek egymásután. A franciát követi az angol, az angol nyomában járnak a németek, ahol egymásután kiválóbbnál kiválóbb könyvtárak létesülnek. Leghíresebb közöttük még ma is, mint már említettük a *göttingai*, amelyről még Herder német költő és tudós is azt mondja, hogy irigyli az ottani egyetem tanárait, azokat a gazdag urakat, akik örökösen a tudomány terített asztalainál dözsolhatnak.

Göttingát követi *Lipcse, Marburg, Jena*, majd *Berlin*. De a tizennyolcadik század háborús világa ismét árt a tudománynak. Megszűnnek a kis egyetemek, széjjel szélednek a tudósok és ami a könyvtárakból megmarad, az a mi napjainkban inkább új beszerzésekből alakul ki, mint a régiek összegyűjtéséből.

Ha a mai modern és nagyszabású könyvtárakat tekintjük, szinte el sem hihetjük, hogy volt idő, még pedig igen nagy idő, amikor a közkönyvtárak sorsa csak jóformán lassú tengődés képét mutatta és nem azt a nagyarányú fejlődést, amelyre napjainkban is olyan égető szükség van mindenütt a világon. Hatalmas, népes városok, hogy állnának ma meg könyvtárak nélkül? És amint a városok külső fejlődése is óriási lendületet vett, épp úgy bámulatba ejtő a könyvtárak képe is. Remek modern palota, a legnagyobb kényelemmel és a modern technika minden vívmányával felszerelt termek, kitűnő világítás és fűtés, mind hozzájárultak ahhoz, hogy a könyvtár valódi otthona, de kedves és szeretett otthona legyen a tanulni vágyó ifjúságnak. A tudományos tapogatódzásból kialakult a rendszeres könyvtár-tudomány. A lajstromok, könyvjegyzékek, napsajtó, tudós folyóiratok sehonnan nem hiányozhatnak és valószínű tárházai ma a modern tudomány terjesztésének. Öntik a tudást és ismeretet. Ma már nem elszigetelten és magában álló jelenség a könyvtár, ahonnan hiányzik az eleven, lüktető élet mozgalma és forgalma, hanem érezzük, hogy itt is élő munkásszervezet állunk szemben. Csöndesség csak az olvasótermekben honol. Ott szigorúan megkívánják. De különben a forgalmat ügyesen és gyorsan bonyolítják le mindenütt az arravaló könyvtárőrök és hivatalnokok. Szabad levegő suhanását érezzük az óriási termekben, ahol még a legszerényebb eszközökkel dolgozó deák is megkapja azokat a szükséges segédforrásokat, amelyek további fejlődését és haladását biztosítják. Nem nehezítik meg a kölcsönadást sem, sőt francia mintára bizonyos jelentéktelen összeg fejében még a legértékesebb kézirat is rendelkezésére áll a kutatónak.

Annyi bizonyos, hogy még ma sem tartunk ott a könyvtárakkal, ahol tartanunk kellene és fontos volna. Megnehezíti lépté-nyomon, hogy a könyvtárak kérdése még mindig nincsen végleg rendezve és hogy az örökös tőkebefektetéssel lehetne csak valóban olyan színvonalon tartani a modern nagy népkönyvtárakat épp úgy, mint a tudományos könyvtárakat. Már meg van oldva a könyvek

kiadásának kérdése, már a forgalom gyors és ügyes lebonyolításának semmi sem állja útját. Külön könyvtártudósok állanak a könyvtár szolgálatában és a tudománynak ez az ága ma épp olyan fontos, mint bármely más. De a háborúhoz is Montecuccoli szerint három nagy dolog kellett: A pénz, a pénz és a pénz. A könyvtárral ugyanígy állunk. A valóban nagyszabású tudományos könyvtár sohasem állhat meg, sohasem szünetelhet. A beszerzés nem tűri meg a garasoskodó politikát és a nagyszabású könyvtár terjedésével számolnia kell az államnak, vagy a tudós társaságoknak, amelyek fönntartják. Itt csakugyan amerikai méretekről szólhatunk. A fejlődés annyira rohamos, olyan sebesen száguld, hogy alig állítottak föl emeletes palotákat, rövid időn belül szűk és kicsinnyé válik. Amerikai módszer szerint már most Európában is meghonosítják a raktár rendszert, de még ez sem válik be tökéletesen. Mindent ami nyomtatásban megjelenik, nem fogadhat be a könyvtár kapuja, az biztos, de azért azzal sem lehet elidegeníteni a tanuló vagy dolgozó emberiséget, hogy maga a könyvtár mond egyik-másik munkáról halálos ítéletet, akkor, amikor nem lajstromozza el. Az egyetemi ifjúság úgy is lassan inkább a könyvüzletek felé fordul és nem állítja össze önmaga azokat a forrásmunkákat, amelyekre szüksége van. A tudományos kutatásnak és búvárkodásnak eléggé kárát vallják vele. Azért szükséges, hogy minden mű, amelyre, csak ha elvétele is szükség van, könnyen hozzáférhető legyen.

Ez a vezető eszméje a tudományos könyvtáraknak. Más szempontból ítéljük meg és más szempontok hozták létre a Népkönyvtárakat, amelyek ma az egész művelt nyugaton olyan nagyfontosságú eszmét szolgálnak. Ezek a könyvtárak nem törődhetnek a szigorú tudományos elvekkkel. Nem bolygatja a multat és nem kíván örökéletű alkotások gyűjtésével foglalkozni. Az ő munkája csak a jelené. Nem ekszkluzív természetű, a művelthez és a műveletlenhez egyformán szól, felnötté és ifjúságé. Az iskolát akarja kiegészíteni és befejezni. Megedzeni akar az élet küzdelmeire, erőssé és szilárdabbá teszi azt, amit az iskola nyújtott. Meg-

nemesíti a pihenést és szebbé teszi a mindennapi munkát. Eltereli figyelmünket a köznapiról és megismertet bennünket a szellemi élet örökké maradandó alkotásaival. De ami benne egészen új és eddig ismeretlen, az, hogy ő nem várja míg az olvasó hozzászól, amíg fölkeresi. Ha a régi tudományos könyvtár főntartója a tudásnak, ha ő képviseli azt a forrást, amelyből meríteni akarnak, úgy ez az új, bármennyire különös a hasonlat, úgyszólván a vízvezeték az eleven, friss, bugyogó víznek, amely fölüdíti a szomjuhozót. Nem tántorodik el céljától, semmi fáradtság nem riasztja vissza attól, hogy célt érjen, hogy híven szolgálja az emberiséget.

Minden eszközt fölhasznál, mindent megkísért, hogy minél szélesebb és nagyobb rétegben terjessze a tudást. A népet mindenféle fajtájú kedvezményel csalogatja, minden városnegyedben jobbnál-jobb külön előadásokkal kecsegteti hallgatóit, benn a könyvtárban és a vándorkönyvtár megteremtésével épp olyan nagyarányú, mint akármelyik nagy hírű könyvtár. Mozgalmas, élénk, mindenütt ott van, ahol a szükség megkívánja és rohamos fejlődése és fejlődésének iránya megfelel annak az életszükségletnek, amely életre hívta, és nem tagadja meg hazáját, ahonnan származott, ahol a népkönyvtár bölcsője ringott.

Amerikából jött el hozzánk *Európába* és hogy ma még itt kitünőbb eredményeket ér el, mint eredeti hazájában, az *Ujvilágban*.

Befejezésül még meg kell említenünk azt, hogy nálunk Magyarországon a könyvtárak régi és újabb, sőt legújabb formájának is megvan méltó képviselője.

A híres *Egyetemi könyvtár*, vele kapcsolatosan a *Műegyetem* új palotájának könyvtára, a *Múzeumi és Akadémiai könyvtár*, a *Fővárosi* kitünő könyvtára és az egész országban fönnálló *Népkönyvtárak* fennen hirdetik, hogy épp úgy, amint a könyvtárak alapításának éveiben vezető szerepet juttatott a bölcs királynak, Mátyásnak világhírű könyvtára Budán, úgy mi a műveltség terjedésével, a tudomány haladásával nem maradtunk el a nagy művelt nyugat nemzetei mögött és bátran versenyezhetünk velük ezen a téren is.